

Tomáš Halík

Dromen van een nieuwe morgen

Thuiskomen in een
vernieuwd christendom

Tomáš Halík

Dromen van een nieuwe morgen

Thuiskomen in een
vernieuwd christendom

Vertaald door
Kees de Wildt

KokBoekencentrum Uitgevers • Utrecht

BRIEF I

Dromen als de taal van Gods verlangen

Beste paus Rafaël,

Uw broeder, paus Franciscus, moedigt ons aan om te dromen. Hij inspireert ons met zijn profetische droom van de Kerk als een gemeenschappelijke weg naar synodale vernieuwing van de Katholieke Kerk. In diezelfde tijd bent ook u uit het rijk der dromen mijn leven binnengestapt. Sindsdien hebt u me naar een nog ruimere horizon en naar nog verder weg gelegen doelen geleid.

In oeroude tijden maakten mensen onderscheid tussen ‘kleine dromen’, die alleen het individu aangaan, en ‘grote dromen’, die voor de hele stam van betekenis zijn.³ Al vele jaren bestudeer ik de grote dromen en mythen die in profetische literatuur bewaard zijn gebleven en die onze hele stam inspireren. Dan denk ik aan Nietzsches aangrijpende droom over de geheime moord op God en de gevolgen daarvan, maar ook aan de droomvisioenen van Franz Kafka en George Orwell, die in hun romans waarschuwen voor een onmenselijke samenleving. We kunnen gerust stellen dat verontrustende, meerduidige en vaak ‘nare’ dromen de inspiratiebron zijn geweest voor veel literatuur, films, beeldende kunst en wellicht ook voor muziek.

Op de drempel naar de twintigste eeuw, die de overwinning van het licht van de rede op de verduisterde wereld had moeten voltooien,

---

3 Halík, *De namiddag van het christendom*, 45-46.

en nog voordat deze verlichte wereld wegzank in de duisternis van de wereldoorlogen, betrad een van de scherpzinnigste zonen van de verlichting de wereld der dromen om hun taal en mysterieuze betekenis te ontcijferen, waarmee hij tegelijkertijd ook de bron van religie ontdekte, die verrassend genoeg nog altijd had overleefd. Freuds hermeneutische sleutel tot de interpretatie van dromen en het blootleggen van de bron van religie ligt in zijn opvatting over de kracht van het onbewuste, over de fantasie die onderdrukte verlangens vervult.

Ook in de Bijbel komen we veel dromen tegen. De verhalen van het Oude en Nieuwe Testament zijn doorspekt met dromen waarin de Heer zijn volk waarschuwt en bemoedigt. De hermeneutiek van de profeten, die de grote dromen interpreterden, staat haaks op die van Freud. In de Bijbel ligt de betekenis van profetische dromen niet in de menselijke, maar in de *goddelijke* verlangens. God zelf dringt de diepten van ons onbewuste binnen en stuurt ons van daaruit zijn boodschappen in een meerduidige droomtaal. In dromen, zowel in die van hemzelf als in die van anderen, onthult de profeet het onvervulde verlangen van God – hij brengt Gods oproep over, opdat mensen dit verlangen zullen oppakken en Gods wil gaan doen.

We lezen in de Schrift dat de Heer de oren van de profeet opent, zodat hij is toegerust om te luisteren (Jesaja 50:5). De Schrift prijst de jonge koning Salomo, omdat hij verlangt naar wat hij het meest nodig heeft: de gave van een opmerksaam hart (1 Koningen 3:9). In de Bijbel is het hart de plaats om te begrijpen wat het verstand niet kan vatten, ook de taal van dromen. In een droom moedigt de Heer Jozef aan niet bang te zijn om zijn vrouw Maria met het kind onder haar hart bij zich te nemen; daarna waarschuwt de Heer hem voor de vervolging door Herodes en later moedigt Hij hem aan om weer naar huis terug te keren.

Veel dromen hebben uitleg nodig, een uitleg van motieven en symbolen, die in een droom vaak in een onduidelijke en meerduidige vorm voorkomen. Naast de analytische benadering van een psychotherapeut vinden we in heel de geschiedenis ook een contemplatieve benadering, die mogelijkheden opent om de inspiratie uit droombeel-

den in hun diepere betekenis en hun bredere samenhang te begrijpen.

Bijbelse profeten waren in de eerste plaats vertolkers van de woorden en verlangens van God: de boodschap van God in historische gebeurtenissen en in de dromen die deze gebeurtenissen soms aankondigden. Ik geloof dat God ook in onze tijd in de Kerk de moed laat ontwaken om Hem te vragen van welke vorm van christendom Hij voor onze tijd droomt. Ik beschouw ook de oproep van paus Franciscus tot synodale vernieuwing van de Kerk als zo'n antwoord op een van Gods grote dromen – het aanmoedigen van profetische dromen over de Kerk en de wereld van de toekomst. Het pontificaat van deze paus combineert het hiërarchische pastorale en leerstellige gezag op een opmerkelijke manier met zijn profetische missie.

Veel van Franciscus' aanzetten en ingevingen moeten echter nog verder worden doordacht. Ik ben ervan overtuigd dat dit ook geldt voor de oproep tot synodaliteit: niet alleen de Katholieke Kerk moet een 'gemeenschappelijke weg' (*syn hodos*; 'samen op weg') worden. Niet alleen de Kerk, maar de hele mensheid moet een gemeenschappelijke weg inslaan. Op deze weg moeten christenen niet achterop raken, ze moeten die weg juist voorbereiden en banen.

Het principe van synodaliteit – luisteren naar elkaar, verenigbaarheid in verscheidenheid en gezamenlijke besluitvorming – moet ook op relaties tussen landen, culturen en religies worden toegepast. In de relatie van de mensheid met de planeet waarop ze woont, moet het ook een essentieel onderdeel worden dat we naar haar luisteren en respect voor haar hebben. Het gaat niet alleen om een transformatie van de huidige Katholieke Kerk van een bureaucratisch, door schandalen geteisterd instituut in een flexibel netwerk van onderlinge samenwerking; de christelijke gemeenschap moet een brandpunt van moed worden die alle grenzen doorbreekt, zoals Jezus van Nazaret en Paulus van Tarsus dat leerden. Beiden waren zich heel goed bewust van het revolutionaire potentieel van hun leer: ze waren gekomen om 'vuur te werpen op de aarde' (Lucas 12:49 HSV) en om alle bestaande religieuze, culturele, sociale en seksespecifieke grenzen te overwinnen. Het

maakt niet langer uit of je Jood bent of heiden, vrij of slaaf, man of vrouw. In Christus zijn alle mensen gelijk, ze hebben een nieuwe identiteit, ze zijn een nieuwe schepping (Galaten 3:28). Deze nieuwe gemeenschap loopt vooruit op de beloofde transformatie van alle dingen: een nieuwe hemel en een nieuwe aarde (Openbaring 21:1).

Synodale vernieuwing veronderstelt en omvat transformatie, *de zelfoverstijging van de huidige vorm van het christendom*.⁴ In deze transformatie mag het christendom zijn identiteit echter niet laten verwateren tot een alomvattend humanisme of een naïef religieus Esperanto (wat meestal uitloopt op sektevorming), maar moet het zijn identiteit steeds weer herontdekken. Omdat Christus en het paasverhaal de grondslag van de christelijke identiteit zijn, betekent dit dat we *Christus* en het mysterie van de paastransformatie van dood naar nieuw leven *opnieuw* moeten *ontdekken*.

In ons eerste denkbeeldige gesprek vroeg u me, paus Rafaël, wat ik als de profetische rol van de Kerk in onze tijd zie, op welke manier die in de praktijk vorm zou kunnen krijgen en op welke manier die in verband staat met de transformatie van het christendom in deze tijd, te midden van de radicale veranderingen in onze wereld. Ik heb u zojuist een begin van een antwoord gegeven.

We moeten eerst aandachtig naar de boodschap van de dromen luisteren. Paus Franciscus noemde luisteren de eerste stap op de weg van synodale vernieuwing. In alle fasen van het synodale proces zijn momenten van stille contemplatie een integraal onderdeel van de werkbijeenkomsten. Het zijn momenten van luisteren naar de Geest, die tot elk van de deelnemers spreekt, zowel in hun gedachten als in het heiligdom van hun hart en geweten, en door de woorden van anderen.

De paus heeft twee kerkbrede synodes bijeengeroepen. Deze twee

---

4 Vgl. Halík, *Namiddag*, hoofdstuk 9.

belangrijke bijeenkomsten zullen vast niet de hervormingen van de institutionele structuren tot stand brengen die velen ervan verwachten, sommigen met vurige hoop, anderen vol vrees. Deze gedeeltelijke hervormingen zijn belangrijk, maar ik probeer me niet alleen daarop te concentreren, maar altijd een nog belangrijker doel voor ogen te houden. Als hoofddoel van de synodale hervorming beschouw ik een verandering in de opvatting van de Kerk en het handelen van de Kerk in de wereld, een verandering in de communicatie binnen de Kerk en in de communicatie van de Kerk met de wereld. Het gaat om een verandering in stijl en werkwijze, een nieuwe manier van kerk-zijn. Dat is een taak voor het christendom van de toekomst.

Ik verwacht ook wel dat er een paar veranderingen in de institutionele structuren van de Kerk noodzakelijk zijn. Die kunnen echter alleen ontstaan als bijproduct van de nieuwe dingen die de Kerk al tijdens de voorbereidingen op de kerkbrede synode in Rome begon te leren. Dat is nu precies *de cultuur van het luisteren*: luisteren naar anderen en het daarmee samenhangende luisteren naar de Geest van God. Het was heel belangrijk dat de synodezittingen werden afgewisseld met een tijd van contemplatie, een tijd van stilte waarin in de deelnemers nog naklonk wat anderen hadden gezegd en waarin ze zichzelf innerlijk konden openstellen voor het waaien van de Geest.

Van mijn protestantse vrienden krijg ik vaak te horen dat de synodale hervorming vooral een kwestie voor de Katholieke Kerk is, omdat de nadruk op het hiërarchische principe daar het synodale principe overvleugeld heeft. Het synodale principe hoorde al tot de vroegchristelijke praktijk, bleef in de oosterse christelijke kerken grotendeels bestaan en kenmerkte de kerken van de protestantse reformatie al vanaf het begin. Dit is tot op zekere hoogte waar, vooral als het gaat om de kerkstructuur en de besluitvormingsprocessen.

Toch denk ik dat de ervaring met de combinatie van gezamenlijk zoeken en beslissen met meditatie, ook voor de verdieping van de synodaliteit in niet-katholieke kerken inspirerend kan zijn. Ik ben er bovendien diep van overtuigd dat deze praktijk van stil worden en

luisteren ook in besprekingen en besluitvorming binnen allerlei seculiere instellingen goede vruchten zou kunnen afwerpen.

Als ik wil luisteren en begrijpen, moet ik eerst op zoek gaan naar plaatsen waar ik Gods stem kan horen – in mijn hart, in de Kerk en ook in de gebeurtenissen in de wereld om ons heen. Op zoek gaan naar zo'n plek is een onmisbare stap op de geloofsweg. Velen van hen die beweren dat God er bij hen het zwijgen toe doet, zijn nooit uit het lawaai gestapt waarin zijn stem niet te horen is.

De Bijbel leert ons dat God zich vooral openbaart in zijn *Woord*. Hij spreekt tot ons en verwacht van ons de bereidheid om te luisteren: het vermogen om stil te worden en aandachtig te luisteren, en het verlangen om te begrijpen. Een van de grote verleidingen op de weg van het geloof is dat we het Woord van God reduceren tot alleen het *geschreven* Woord. Een bekend Tsjechisch spreekwoord zegt: 'Wat geschreven staat, zal ook gebeuren.' Het geschreven woord dient ons geheugen en het is een nuttig middel om onze verbeelding in toom te houden. Maar de zoektocht naar betekenis en de inspanning om het Woord dieper te begrijpen, moet door de dynamiek van de Geest worden ondersteund. De apostel Paulus leert ons immers: 'Want de letter doodt, maar de Geest maakt levend' (2 Korintiërs 3:6). Een bange en niet-creatieve fixatie op wat ooit geschreven is, kan de Geest niet afremmen.

Gods openbaring heeft het karakter van een onuitputtelijk mysterie en daarom moet er altijd ruimte zijn om verder te zoeken en dieper te verstaan. Tijdens deze zoektocht hebben we gidsen en leraars nodig, deskundige vertolkers en mystagogen die ons inspireren en aanmoedigen om de weg naar de diepte in te slaan. Maar net zoals we ons niet op de letter moeten fixeren, moeten we ons evenmin blindstaren op een bepaalde leraar. We kunnen onszelf niet van alle verantwoordelijkheid voor onze eigen zoektocht ontslaan door die verantwoordelijkheid volledig aan het 'leergezag' te delegeren. We kunnen het luis-

teren naar de Geest, die de individuele gelovige en de hele Kerk in het rijpingsproces van het geloof geleidelijk aan steeds dieper in de gehele waarheid leidt, niet vervangen door louter gehoorzaamheid aan de kerkelijke gezagdragers.

Eeuwenlang is onze Katholieke Kerk vooral voor deze verleiding bezweken. De woorden ‘ik geloof’ werden vaak opgevat als ‘ik aanvaard gehoorzaam alles wat de Kerk mij voorhoudt om te geloven’. De kunst van het luisteren naar de Geest werd zo vervangen door de deugd van gehoorzaamheid en trouw aan het instituut. Toch heeft zelfs het kerkelijke leergezag niet het exclusieve monopolie op het volledig verstaan van de Geest. Ook de Kerk moet luisteren naar de andere manieren waarop de Geest spreekt: ook door de ervaring en de beoefening van het geloof door Gods hele volk (*sensus fidelium*) en soms door eenzame en hinderlijke profetenstemmen. De dragers van het kerkelijke gezag wilden de stemmen van profeten vaak niet horen of serieus nemen, terwijl zij al van verre zagen wat er komen ging en velen voor hen hun gezicht verborgen.

In de loop van de moderne tijd is het geestelijke leven steeds meer geïndividualiseerd; we betreden nu een ruimte die niet langer wordt gestructureerd door traditionele religieuze instituten, hun taal en hun ideeën. Deze trend brengt echter aanzienlijke risico's met zich mee. Als het geestelijke leven van individuen los komt te staan van de Kerk als ‘herinneringsgemeenschap’, verliest het zowel de context van de traditie als de gemeenschappelijke taal om ervaringen in te delen. Het mist dan vaak de kritische correctie van de ervaringen van anderen. De woorden van de Heer dat het voor een mens niet goed is om alleen te zijn, zijn ook van toepassing op het geestelijke leven.

Nadat de grote traditionele kerken hen hebben teleurgesteld, compenseren mensen deze eenzaamheid op het geestelijke pad dan soms door zich bij kleine, niet-traditionele groepen aan te sluiten, die hun de nabijheid bieden die ze in de grote religieuze instituten misten. Sommige van deze groepen bieden een emotionele basis en een sterke ervaring van groepsidentiteit, maar hebben het karakter van een sekte: ze vormen een bubbel die de leden scheidt van de bredere samenleving.

Aan het gevoel van eenzaamheid en opgesloten zitten in jezelf ontkom je niet door je aan een andere vorm van opsluiting vast te klampen.

De vertrouwenscrisis met betrekking tot instituties is een algemeen kenmerk van onze beschaving en dat geldt dus niet alleen het instituut kerk. In onze tijd is het wantrouwen jegens religieuze instituten, jegens 'georganiseerde religie', echter wel bijzonder groot. De Katholieke Kerk heeft altijd een heel sterke nadruk op de institutionele kant van religie gelegd en vooral zij kampt in veel landen met een verlies aan geloofwaardigheid en een massale uitstroom van gelovigen. Sommigen schrijven deze crisis toe aan de onthullingen over de schandalen van seksueel, psychisch en spiritueel misbruik door geestelijken. Het lijkt er echter op dat deze schandalen voor velen eerder 'de laatste druppel' waren in de beker van ontevredenheid over de kerkelijke omgeving. Ze voelden zich daar al langer niet meer thuis, omdat ze er op hun existentiële vragen geen geloofwaardige en begrijpelijke antwoorden konden vinden en de Kerk niet aan hun geestelijke en sociale behoeften kon voldoen.

Paus Franciscus erkende tijdig dat het bij de pathologische gevallen van misbruik in de Kerk niet slechts om falende individuen gaat, maar dat ze een symptoom zijn van een ernstige ziekte in het hele systeem. Hij diagnosticeerde deze verschijnselen als een symptoom en gevolg van *klerikalisme* – een 'seculiere' opvatting van de macht van het geestelijke gezag. De missie van herders en leraars in de Kerk was en is *dienen*: God dienen door de gemeenschap van gelovigen te dienen; het Woord dienen, ernaar luisteren, het verkondigen en interpreteren in de gemeenschap van gelovigen om daarmee deze gemeenschap te dienen. De opdracht is: 'Verkondig het goede nieuws aan alle schepselen' en daarmee allen te dienen. Als de volmacht om te dienen wordt opgevat als een macht die herders en leraars tot een superieure 'hogere klasse' maakt, dan leidt dit tot klerikalisme, een ziekte van het hele kerksysteem.

Klerikalisme is een besmettelijke ziekte: de Kerk is dan besmet door 'de geest van deze wereld'. De ziekte is ook besmettelijk in die zin dat ze zich vervolgens binnen de Kerk weer verder verspreidt: niet alleen de geestelijkheid, maar ook de leken kunnen vervallen in een klerikalistische manier van denken. Door hun passieve en onderworpen gedrag kunnen leken het machtsgedrag van de geestelijkheid versterken of het juist imiteren. Wie tot klerikalisme is vervallen, wil zich door uiterlijke verschijning (bijvoorbeeld door kledingstijl, gedrag, levensstijl of titels) graag van anderen – de 'wereld' – onderscheiden, zoals ook zijn voorgangers, de door Jezus bekritiseerde farizeeën, dat met de kwastjes aan hun kleren deden (Matteüs 23:25-33). Ze onderscheiden zich formeel van de 'wereld'. Maar tegelijkertijd vallen ze door hun manier van denken en met hun geest ten prooi aan 'deze wereld', aan 'wereldsgezindheid' – het machtsdenken. Ze gedragen zich als bezitters van wereldse macht. Daarvoor waarschuwde Jezus zijn leerlingen uitdrukkelijk en indringend: 'Zo mag het bij jullie niet gaan!' (Matteüs 20:26; Marcus 10:43; Lucas 22:26).

Jezus verlangde naar een gemeenschap van broeders en zusters die één Vader, één Meester en één Heer hebben, die leven en ademen in één Geest. Waar de rol van priesters en leraars in de Kerk te veel wordt benadrukt, verzwakt dit zowel de verbondenheid van dit deel van de Kerk met het geheel, het 'volk van God', als de openheid van dit geheel voor het vrije waaien van de Geest. Als de herders en leraars zich in hun leiderschapsrol al te comfortabel gaan voelen, leiden ze anderen niet langer meer naar volwassenheid, rijpheid en verantwoordelijkheid. Ook in de Kerk geldt dat te grote en ongecontroleerde macht gemakkelijk corrumpeert.

Het hoort tot de profetische taak van de Kerk misstanden onder eigen mensen te zien en aan het licht te brengen, de zaken klip-en-klaar te benoemen en aan te sporen tot boete en bekering, net als de Israëlitische profeten over wie we in de Bijbel lezen. De profetische taak omvat zowel maatschappijkritiek als kritiek op abnormale verschijnselen in de Kerk, maar daar houdt die taak niet op.

Het is ook de taak van een profeet om aan te moedigen en duidelijk

te maken dat iedere crisis tegelijk een kans biedt en nieuwe mogelijkheden opent.⁵ De crisis in vele vormen en aspecten van de institutionele structuren van de Kerk kan een kans zijn om de Kerk een ander gezicht te geven en een diepere, meer innerlijke dimensie van haar leven naar boven te halen.

Externe institutionele structuren moeten dienen als beschermende muren voor het leven dat zich daarbinnen afspeelt. Die muren moeten echter openstaande poorten hebben om communicatie in beide richtingen mogelijk te maken. In sociologische termen: om niet te degenereren moet het kerkelijke systeem het vermogen tot creatieve interactie met andere systemen in de samenleving behouden.

Als een instituut dat door te gesloten muren omgeven is, instort, stroomt het leven eruit en zoekt dat naar nieuwe uitdrukkingvormen buiten die muren. Dit is in de geschiedenis van de Kerk al verschillende keren gebeurd en het gebeurt in deze tijd opnieuw. In sommige gevallen vielen de buitenmuren om, omdat ze slechts de muren van een leeg huis waren. Sommige gestalten van de Kerk waren vanbinnen hol en vanbuiten nog slechts een decor, zoals de Potemkin-dorpen: er werd leven geveinsd dat vanbinnen niet bestond. In andere gevallen was het innerlijke leven van bepaalde geloofsgemeenschappen heel dynamisch en moest het zich ontdoen van verouderde en te nauwe externe structuren.

In ieder geval zouden hervormingspogingen moeten beginnen met een nuchtere diagnose van de geestelijke vitaliteit van verschillende kerkelijke milieus. Ik blijf herhalen dat het een fatale vergissing zou zijn als we ons alleen op institutionele hervormingen richten. Jonge wijn hoort in nieuwe zakken, maar zelfs de beste wijnzakken produceren uit zichzelf geen wijn.

---

5 Vgl. Tomáš Halík, *Niet zonder hoop. Religieuze crisis als kans* (vert. Kees de Wildt), Utrecht 2019.

Beste paus Rafaël, ik heb soms het gevoel dat we ons in onze Kerk te veel op de wijnzakken, op de uiterlijke, institutionele kant van de Kerk hebben geconcentreerd. Dit geldt zowel voor traditionalisten als progressieven: de een besteedt veel energie aan de conservering van de Kerk, de ander juist aan de verandering ervan. Volgens mij moet positieve verandering beginnen met vernieuwing van de inhoud. Pas daarna kan vernieuwing van de vorm plaatsvinden.

Ik geef echter toe dat in het geval van de Kerk vorm en inhoud zich niet gemakkelijk laten scheiden. Veel van wat als inhoud, als ‘kern’ – en daarom als onaantastbaar en onveranderlijk – werd beschouwd, komt op ons tegenwoordig eerder als een *uitdrukkingsvorm* van de echte kern over. Die kern ligt veel dieper. Veel leerstellige uitspraken, liturgische vormen, bepalingen uit het canonieke recht en institutionele structuren werden verward met wat ze tot uitdrukking wilden brengen. Verabsolutering maakt er eerder afgoden van dan iconen, eerder obstakels dan middelen die ons op weg helpen naar de ‘kern van de zaak’. Ze vervulden niet langer hun dienende rol: boven zichzelf uit en aan zichzelf voorbij wijzen.⁶

Die kern is het leven van God zelf dat de menselijke geschiedenis binnenstroomt. Het wezen van de Kerk is een gebeuren, een proces: de voortzetting van het mysterie van de incarnatie, dood en verrijzenis van Christus. Als we theologisch nadenken over de Kerk, kunnen we deze twee aspecten van haar bestaan – het leven van God (de geheimenisvolle aanwezigheid van Christus) en de zichtbare, geïnstitutionaliseerde vorm die in de loop van de geschiedenis aan verandering onderhevig is – niet van elkaar losmaken en evenmin met elkaar verwisselen. De stroom van Gods leven overstijgt altijd de capaciteit van de menselijke structuren en het menselijke begrip. Het gaat om een onuitputtelijk mysterie dat een steeds verder zoeken en dieper begrijpen mogelijk maakt.

---

6 Dit uiterst nuttige onderscheid tussen een idool (een afgod) en een icoon of beeld dat naar het mysterie verwijst, ontleen ik aan de Franse fenomenoloog Jean-Luc Marion. Zie J.L. Marion, *L'idole et la distance*, Parijs 1977.

Ja, ook die structuren zijn een gevolg van de incarnatie, van Gods binnentreden in de menselijke natuur, in de menselijke geschiedenis, in de menselijke samenleving. Deze structuren behoren tot het incarnatieproces en nemen aan dit mysterie deel. Tegelijkertijd zijn ze geroepen tot deelname aan het paasgebeuren: dood en verrijzenis. Dat wil zeggen, ze zijn geroepen tot deelname aan het *transformatieproces*.

Als de weg van de Kerk vanouds de navolging van Christus moet zijn, mag de Kerk het kruis en de dood niet uit de weg gaan; veel in haar moet sterven, zodat ze een getuige van de opstanding kan zijn, een verrijzenis die niet slechts een reanimatie of terugkeer is, maar een *transformatie*.

Vernieuwingsbewegingen in de Kerk moeten we beoordelen op basis van de mate waarin ze eraan bijdragen dat al het menselijke in de Kerk meer en meer komt open te staan voor deze transformerende dynamiek van Gods aanwezigheid. In een bekende gelijkenis spreekt Jezus over een graankorrel die in de aarde moet vallen en sterven om vrucht te dragen (Johannes 12:24). Is deze gelijkenis ook van toepassing op de transformaties van het christendom in de loop van de geschiedenis?

Als dat zo is, is datgene wat velen bezorgd gadeslaan en als de ondergang van het christendom beschouwen, misschien gewoon het noodzakelijke sterven van de graankorrel.

Soms heb ik het gevoel dat we te veel aandacht besteden aan dit sterven van de graankorrel. Dan missen we misschien het feit dat daar waar wij dat misschien absoluut niet verwachten, al 'veel vruchten' aan het ontkiemen zijn.

Beste paus Rafaël, dit zijn de vragen waardoor ik uit mijn droom ontwaak. Ik ben blij dat ik ze u mag voorleggen.

In dit boek droomt Tomáš Halík over een christendom voor alle zoekers. Voor deze vernieuwing moet de confessionele vorm van de kerk ('katholicisme') veranderen in een oecumenische 'katholiciteit'. Ze moet daarbij haar identiteit niet verliezen, maar die op een nieuwe en diepere manier gaan verstaan.

Halík verwoordt deze droom in brieven aan de fictieve paus Rafaël. Aan deze ideale paus voor zoekers vertrouwt hij zijn hoop en vrees toe, al zijn vragen over geloven in deze tijd. Zo ontvouwt hij op profetische wijze zijn visie op een barmhartige kerk, die de tekenen van de tijd verstaat en te midden van de crises in de wereld moedig haar verantwoordelijkheid neemt door de therapeutische kracht van het geloof voor het voetlicht te brengen. Een getuigenis vol hoop!

Tomáš Halík (1948) is priester en hoogleraar Filosofie en Sociologie in Praag. Eerder verschenen van zijn hand o.a. *Geduld met God*, *Raak de wonden aan*, zijn autobiografie *In het geheim geloven* en *De namiddag van het christendom*.

**'Van zo'n kwetsbaar geloof word ik blij;
misschien word ik er zelfs wel geloviger van.
Laat die namiddag dus maar komen.'**

Trouw ★★★★★

over *De namiddag van het christendom*

KokBoekencentrum.nl
UITGEVERS | UTRECHT

Vertaling: Kees de Wildt

ISBN 978 90 435 4254 8 • NUR 700

9 789043 542548